

آسیب شناسی الگوی خانواده و راهکارهای جلوگیری از آن از منظر قرآن و روایات

احمد امیدوار^a، سمیه اکبری چَمَزدهی^b

^a استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم - قم - ایران .

^b کارشناس ارشد دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم - قم - ایران .

نویسنده مسئول: احمد امیدوار omidvar@quran.ac.ir

چکیده: خانواده یکی از مهم ترین پایگاه های تربیتی و فرهنگی است که باید مورد توجه قرار گیرد . اهمیت خانواده در تمامی مراحل زندگی ، موضوعی است که نمی توان آن را نادیده گرفت ، خانواده می تواند تأثیر شگرفی در جامعه و بخصوص در شکل گیری تربیت و شخصیت فرزندان داشته باشد . پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی درصدد آسیب شناسی خانواده از منظر قرآن و روایات بوه است و پس از بررسی به این نتیجه رسید که: قرآن کریم به اهمیت خانواده اشاره کرده است و محیط خانواده ای که براساس معیارهای اسلامی شکل گرفته همراه با آرامش و آسایش ، مستحکم تر و بادوام تر می داند و برعکس خانواده ای که بر معیار اسلامی شکل نگرفته و آشفتگی روحی و روانی بر محیط آن حاکم هست را از اساس مستحکم نمی داند و آسیب های فراوانی را برای خانواده برمی شمرد که عبارتند از : جدایی همسران، فراری شدن فرزندان، کم رنگ شدن ارزش های اخلاقی . نهایت اینکه اگر اعضای خانواده به وظایفشان عمل کنند و فرزندانشان را اسلامی تربیت کنند، جامعه کمتر به سمت انحطاط و فساد رفته ، یا اصلاً به آن سمت کشیده نخواهد شد .

کلمات کلیدی: آسیب شناسی ؛ خانواده؛ قرآن؛ روایات.

۱. مقدمه

اهمیت تشکیل خانواده تا جایی است که قرآن کریم کسانی که عذر و بهانه برای زبربار نرفتن ازدواج می آورند را رد می کند ، دین اسلام هم برای تشکیل خانواده اهمیت فراوانی قائل شده و در قرآن کریم می فرماید : از فقر و تنگدستی نگران نباشید و در ازدواج بکوشید چرا که خداوند متعال می فرماید: .. ان یكونوا فقراء یُعْنِهِم اللهُ مِن فَضْلِهِ .. (سوره نور/ آیه ۳۲) یعنی اگر فقیر و تنگدست باشید خداوند با ازدواج کردن آن ها را توانگر و بی نیاز می سازد. روایات فراوانی هم از اهل بیت ذکر شده است که نشان دهنده این است که تشکیل خانواده اهمیت فراوانی دارد از جمله پیامبر اکرم (ص) می فرماید: ما بُنی فی الاسلام بناء احب الی الله عزوجل و اعز من التزوج : هیچ بنیادی در اسلام بنا نهاده نشده است که در نزد خداوند عزوجل دوست داشتنی تر و عزیزتر از ازدواج باشد. قرآن کریم هم خانواده را آیه ای از آیات خداوند ، پیوندی محکم ، دژی در مقابل زندگی سراسر فسق و فجور ، عامل تکثیر نسل معرفی کرده است که کانون خانواده از نظر دیدگاه حقوقی ، فقهی و اخلاقی مورد بررسی قرار می گیرد.

انسان یک موجودی اجتماعی است و برای زندگی قومی و دسته جمعی آفریده شده و زیر بنای جامعه بشری را خانواده تشکیل می دهد و انسان بدون تشکیل خانواده قادر به زندگی نیست و در جامعه آسیب هایی هم وجود دارد و انسان باید بکوشید که سمت انحطاط و فساد کشیده نشود. ساختار این پژوهش از سه قسمت ؛ مفهوم خانواده و عوامل تحکیم خانواده و آسیب پذیری اجتماعی تشکیل شده است.

۲.۱. سؤالات اصلی

۱ - مفهوم خانواده چیست؟

۲ - منظور از آسیب پذیری اجتماع چیست؟

۳ - ویژگی های خانواده مسلمان قرآنی چیست؟

۳.۱. پیشینه پژوهش

پژوهش های نگاشته شده این راستا ، بیشتر به کارکردهای خانواده و رویکردهای اصلی اسلام به آن و حمایت از نقش های مهم و اساسی زندگی که بر پایه ی مودت و رحمت بنا شده را بررسی کرده اند و به جایگاه افراد و نقش آن ها در محیط خانواده و تکالیف زوجین و روابط صمیمانه بین همسران و اصالت و شرافت خانوادگی می پردازد برخی از این پژوهشها عبارتند از: مقاله ی اصول موثر در روابط صمیمانه ی همسران با الگو برداری از اسوه های قرآنی و همسران بهشتی ؛ آل رسول و محمد خانی (۱۳۹۰) ، یا مقاله ی رویکرد اسلام به چهار کارکرد مهم خانواده ؛ از چراغی کوتیانی (۱۳۸۸) و مقاله ی ملازمه ی تکالیف زوجین و اخلاق مداری در خانواده در منابع اسلامی ؛ از نعمتی ، پیر علی نیا و همکاران (۱۳۹۰) . لذا تفاوت این پژوهش، با سایر آثار مربوطه در این است که ضمن بیان الگوی برتر یک خانواده ی مسلمان بر طبق آیات و روایات ، به آسیب شناسی و خطراتی که موجب ضرر به این بنیان اساسی می شود می پردازد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد .

۲. مفاهیم

۲.۱. مفهوم خانواده

خانواده واحد اجتماعی است که تشکیل شده است از ازدواج یک زن و مرد و فرزندان پدید آمده و آن را تکمیل می کند. خانواده نخستین اجتماعی است که شخص در آن گام می نهد و آداب زندگی و از خود گذشتگی را فرا می گیرد و خانواده ها از نظر فرهنگ و نوع تربیت متفاوت اند. در این میان خانواده مسلمان قرآنی از همه برترند یعنی خانواده ای که همه افراد آن وظایف خود را بر اساس دستورهای اسلام و قرآن انجام می دهند. کانون خانواده با خلقت آدم و حوا شکل گرفته است تا انسان در سایه ی این کانون به آرامش و با ایجاد محبت به تکامل برسد.
خداوند برای بقای نسل بشر و دست یابی انسان ها به آثار و فواید تشکیل خانواده، آنان را به ازدواج تشویق کرده است و احکام را هم وضع کرده است تا بتواند با عمل کردن به آن علاوه بر برکات تشکیل خانواده سعادت دنیوی را هم دست پیدا کنند.

۲.۲ اهمیت تشکیل خانواده در اسلام

کانون خانواده با ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و دارای ارزش و جایگاه مهمی در دین اسلام دارد. خداوند متعال، انسان ها را به تشکیل خانواده تشویق کرده، زیرا انسان ها از طریق تشکیل خانواده می توانند در سایه ی آرامش مسیر دستیابی به سعادت و کمال را طی کنند. این مساله از این حیث حایز اهمیت است که اگر انسان از تشکیل خانواده خود داری نماید راه دستیابی به سعادت و تکامل را از دست داده است از طرفی دیگر فطرت آدمی این چنین است که با ازدواج و پذیرش مسئولیت نیرو و استعداد خود را بیش از پیش در جهت کسب در آمد مشروع و اداره ی زندگی جدید به کار می گیرد. در روایات نیز بر پسندیده بودن ازدواج و تشکیل خانواده تصریح شده است به عنوان مثال امام صادق (ع) فرمود: *ما من شی احب الی الله عزوجل من بیت یعمُر فی الاسلام بالنکاح یهیج چیز نزد خدای عزوجل محبوب تر از خانه ای نیست که با ازدواج آباد گردد.* یا پیامبر ازدواج را سنت خود برشمرده و میفرماید: *النکاح سنتی فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِی فلیس مِنّی: ازدواج سنت من است پس هر کس به آن پشت کند از من نیست.* امیرالمؤمنین علی (ع) نیز فرموده اند: *تزوجوا فان رسول الله کثیراً ما کان یقول: من کان یحبّ ان یتبع سنتی فلیتزوج فان من سنتی التزوج تشکیل خانواده است.* این اهمیت تا جایی است که حتی در کیفیت سایر اعمال عبادی نیز اثر دارد به عنوان مثال: رسول اکرم (ص) فرمود: *الرکعتان یصلیهما متزوج افضل من رجل عزب یقوم لیلته و یصوم نهاره لادو رکعت نمازی که انسان متاهل اقامه می کند برتر از آن است که مجردی شب را به نماز و روز را به روزه بگذراند.*

۳. انواع خانواده از نظر اسلام

انواع خانواده در دین اسلام شامل موارد ذیل می شود:

۳.۱ خانواده تک همسری

در این خانواده ها که بین مسلمانان رایج است مرد با یک همسر زندگی می کند برخی اصل را در دین اسلام تک همسری می دانند. شرایط تک همسری بهتر از شرایط چند همسری است زیرا مقتضای تعلق خانوادگی، اختصاص و تعلق جسم و روح هر یک از زوجین به دیگری است و اهداف بهتری تحقق می یابد اهدافی مانند سکونت، آرامش، مودت و رحمت بین زن و شوهر تحقق می یابد.^۸

۳.۲ خانواده چند همسری

قوانین اسلام نوع دیگری از خانواده را به رسمیت شناخته که در آن یک مرد می تواند به طور هم زمان با بیش از یک یا چند زن زندگی زناشویی داشته باشد و همه ی زنان در حقوق همسری برابند و در قوانین اسلام تمایزی در حقوق آنها وجود ندارد.^۹

با بررسی سخنان معصومین می توان دریافت که چند همسری در اسلام پذیرفته شده است. در بررسی عوامل اجتماعی چند همسری باید به شرایط و مقتضیات اجتماعی آن توجه شود. آمارها در شرایط کنونی ایران این واقعیت را تأیید می کند به گونه ای که نسبت زنان ۱۵- ۲۹ ساله از مردان ۲۰- ۳۴ ساله

۸. نظام حیات خانواده در اسلام، ص ۲۰.

۹. روم، آیه ۲۱.

سوره شوری آیه ۶۱.

۱۰. وسایل الشیعه، ج ۱۴، ص ۴۵.

۱۱. بحار الانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۲۰.

۱۲. وسایل الشیعه، ج ۱۴، ص ۷۴.

همان، ص ۶.

۱۳. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام ص ۳۶۳.

۱۴. حرعاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۵، ص ۸۰ تا ۹۳.

در سال ۱۳۷۵ حدود یک میلیون ششصد هزار نفر بیشتر بوده است. تغییرات نسبتهای جنسی ازدواج نکرده‌ها در ایران، دشواری‌های بیشتر دختران را برای ازدواج نشان می‌دهد.^{۱۰}

۳.۳ خانواده‌های ازدواج موقت

قوانین اسلام نوع دیگری از ازدواج را به رسمیت شناخته که در مقابل ازدواج دائم که تا پایان عمر زن و شوهر ادامه دارد می‌تواند به صورت موقت و در دوره‌ی زمانی خاص باشد در این ازدواج پس از گذشت دوره‌ی زمان معین زن و مرد خود به خود از هم جدا می‌شوند نیاز به طلاق نیست. آیه‌ی قرآن روایات و اهل سنت این ازدواج را تایید کرده است و مذهب شیعه آن را پذیرفته است و علمای اهل سنت نیز معتقدند که این ازدواج در زمان رسول خدا (ص) بوده و خلیفه‌ی دوم آن را لغو کرده است.

استفاده از این نوع ازدواج شرایط و حدودی دارد تا حد امکان از پیامدهای اجتماعی آن جلوگیری می‌شود زیرا زن و مرد به دنبال تکیه‌گاهی روانی و آرام‌بخش هستند خود را متعلق به یکدیگر می‌دانند و تصور جدایی در ذهن به خود خطور نمی‌کنند به همین دلیل ازدواج موقت نمی‌تواند نیازهای اساسی زن و مرد را برآورده سازد. انگیزه‌ی مردان در ازدواج موقت در بیشتر موارد منحصر به ارضای نیازهای جنسی است، در مقابل زنان افزون بر نیازهای جنسی انگیزه‌های روانی دیگری را دنبال می‌کنند یکی از مشکلات مهم در ازدواج موقت و پیامدهای منفی آن در خانواده، کم‌توجهی به همسر و فرزندان، تمرکز سرمایه‌گذاری عاطفه بر همسر موقت، موجب ناکامی و محرومیت اعضای خانواده‌ی اصلی، از حقوق مشروع خود می‌شود.

۴. آسیب‌های خانواده از منظر قرآن و روایات

مهمترین علل و آسیب‌هایی که می‌تواند یک خانواده را تهدید کند از نظر قرآن و روایات عبارتند از:

۴.۱ ضعف ایمان و اعتقادات

از نیازهای قطعی و اساسی برای داشتن زندگی سالم و توأم با آرامش و موقعیت داشتن ایمان و اعتقادات مذهبی است. ایمان و اعتقاد به خدا اضطراب‌ها را از بین می‌برد و به زندگی رنگ الهی می‌دهد. خانواده‌ای که از نعمت ایمان محروم شده‌اند با انواع اضطراب و نگرانی‌های روبرو می‌شوند و بسیاری از انسانهای سست بنیاد و بی‌اعتقاد توان ایستادگی در برابر مشکلات را ندارند. برخی از آسیب‌های ناشی از بی‌اعتقادی به دین شامل موارد زیر می‌باشد:

(الف) سستی پیوند بین اعضای خانواده

(ب) نبود انگیزه کافی به علت بی‌توجهی به وعده‌های الهی

(ج) ناتوانی در برابر رویایی با مشکلات بسیار شدید جسمی و روحی.

(د) پرخاشگری و تعدی به حقوق دیگران

۲.۴ مشکلات اخلاقی

آدمی باید سعی کند با اخلاق و سیرت درونی خود را زیبا و پسندیده کند، بدخلقی صفت ناپسندی است که زندگی انسان را تیره و تار می‌کند و باعث بی‌حوصلگی و بهانه‌گیری می‌شود، همچنان که در قرآن هم اشاره شده که خداوند هم (و یرزقه من حیث لا یحتسب و من یتوکل علی الله فهو حسبه ان الله بالغ امره ی قد جعل الله لکل شیء قدرأ : طلاق / ۳)؛ او را از جایی که گمان ندارد روزی می‌دهد و هر کس بر خدا توکل کند، کفایت امرش را می‌کند، خداوند فرمان خود را به انجام می‌رساند و خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است.

۳.۴ بی‌عدالتی

از عواملی که می‌تواند نظم و آسایش و آرامش و محبت را برای خانواده و اجتماع به ارمان بیآورد، کارکرد تربیتی و اجتماعی آن هاست. از آسیب‌های مهم حقوقی در خانواده به عنوان نهاد اجتماعی، نداشتن عدالت است، وقتی در خانواده عدالتی نباشد، اجتماع هم بدون عدالت خواهد بود و در جامعه هرج و مرج ایجاد می‌شود.

۴.۴ شکاف سنی در ازدواج

یکی دیگر از آسیب‌های خانواده فاصله سنی میان زن و مرد است. مردان دوست دارند با زنان جوان تر از خود ازدواج کنند. وجود مشکلات فرهنگی و اجتماعی این مشکل را به وجود می‌آورد چرا در برخی مناطق کشور ما مردانی وجود دارند که با داشتن فاصله ۴۰ سال با زنان ازدواج می‌کنند و خانواده‌ها به خاطر

۱. درودی آهی، ناهید، عدم توازن نسبت‌های جنسی در سنین ازدواج جمعیت سال دهم، ش ۴۱، ص ۹ - ۱۶

۲. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۶۴ - ۶۵

منافع مادی با این ازدواج موافقت می کنند ، در حالیکه سنّ متناسب ازدواج باید رعایت شود تا مصالح زندگی زوجین رعایت شود و به سلامت روحی و جسمی کمک شایانی می کنند ، و اینکه دختر بدون اجازه ی پدر نمی تواند ازدواج کند و باید اجازه ی پدر را در امر ازدواج داشته باشد .

۵.۴ خشونت خانوادگی

خشونت رفتاری با قصد و نیت آشکار جهت وارد کردن آسیب بدنی به فرد دیگر است. خشونت خانوادگی و برخوردهای قهر آمیز آرامش خانواده را بر هم می زند و باعث آسیب شناسی اجتماعی خانواده می شود. والدین باید در مدیریت خشم با یکدیگر، نیکو رفتار کنند و روحیه ی خانواده رو بشناسند تا بتوانند جلوگیری کنند از خشونت در خانواده ، که قرآن کریم خشونت را نهی کرده است ، در آیه ی (الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا انْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطعنكم فلا تبغوا علیهنّ سیّلاً انّ الله کان علیاً کبیراً : نساء / ۳۴) : مردان سرپرست و نگهدارندگان زنانند ، بخاطر برتری هایی که خداوند از نظر اجتماع برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و بخاطر اتّفاق هایی که از اموالشان می کنند و زنان صالح ، زانی هستند که متواضعند و در غیاب همسر خود ، اسرار و حقوق او را در مقابل حقوقی که خدا برای آنان قرار داده حفظ می کنند و اما آن دسته از زنان را که از سرکشی و مخالفتشان بیم دارید پند و اندرز دهید و اگر موثر واقع نشد ، در بستر از آن ها دوری کنید و اگر تاثیر نکرد ، آن ها را تنبیه کنید و اگر از شما پیروی کردند راهی برای تعدی بر آن ها نجوید ، بدانید خداوند بلندمرتبه و بزرگ است و قدرت او بالاترین قدرتهاست .

۶.۴ ازدواج تحمیلی

یکی از معضلات اجتماعی ، ازدواج اجباری و ناخواسته است که باعث جدایی و آسیب های اجتماعی می شود. آسیب های ازدواج ، تحمیلی و باعث عوارض فراوانی می شود و در جسم و بدن زن و بر روابط خانوادگی تاثیر می گذارد و باعث سست شدن بنیان خانواده می شود و اینکه دختر بدون اجازه ی ولی و پدر ، نمی تواند ازدواج کند و باید اجازه ی پدر را در امر ازدواج داشته باشد .

۵. عوامل تحکیم خانواده و جلوگیری از آسیب ها

در برابر آسیب هایی که برای خانواده ها وجود دارد عواملی نیز هستند که از ایجاد آسیب ها جلوگیری کرده و سبب تحکیم بنیان خانواده می شود برخی از مهمترین این عوامل عبارتند از:

۱.۵ - پراکندن محبت

ساختار خانواده در اسلام باید براساس محبت و روابط خوب باشد، در بین افراد خانواده باید مهر و محبت حاکم باشد زیرا در غیر اینصورت کودکان شخصیتشان شکل نمی گیرد. یکی از مستحکم ترین انگیزه ها در تحکیم خانواده مهر و محبت بین زن و شوهر است و بر هر زن جوان لازم است در برخورد با همسر خود محبت را نثار همسرش کند و به تمایلات او پاسخ مثبت دهد در غیر این صورت زندگی زناشویی خود را در معرض خطر می بیند در نتیجه سعادت زندگی را از بین خواهد برد ، در آیه ی (قل لمن ما فی السّموات و الارض ، قل لله کتب علی نفسه الرّحمة لیجمعنکم الی یوم القیامة لاریب فیه الّذین خسروا انفسهم فهم لا یومنون : انعام / ۱۲) : بگو آن چه در آسمان ها و زمین است از آن کیست ؟ بگو از آن خداست ، رحمت و بخشش را بر خود حتم کرده و بطور قطع همه ی شما را در روز قیامت که در آن شک و تردیدی نیست ، گرد خواهد آورد) .

2.5 همکاری

یکی دیگر از عوامل تحکیم و پیوند خانواده همکاری میان زن و شوهر در تمام مراحل زندگی است. ازدواج باعث پیدایش مشارکت و همکاری بین زن و شوهر است . باید در کلیه ی زندگی خانوادگی یا مخارج آنها مشارکت داشته باشند. در آیه ی قرآن هم (یا ایها الذین ءامنوا قوا انفسکم و اهلیکم ناراً وقودها النّاس و الحجارة علیها ملائکه غلاظ شداد لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یومنون : تحریم / ۶ ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید ، خود و خانواده ی خویش را از آتشی که هیزم آن انسانها و سنگهاست نگه دارید ، آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سختگیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی کنند و آنچه را فرمان داده شده اند (بطور کامل) اجرا می نمایند .

3.5 اطاعت زن از شوهر

یکی از عوامل پیوند محکم خانواده که باعث استحکام روابط میان افراد می شود ، اطاعت زن از شوهرش است که اسلام زن را به این موضوع ملزم کرده است . زن باید از همسر خود تبعیت کند تا نسلی شایسته از آنان ایجاد و هم با آن نسل خود و جامعه را سعادت مند سازد .

زنی که از همسر خود اطاعت ننماید به عنوان وسیله مخرب در جامعه در می آید ، خداوند در قرآن آیه (الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا انْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطعنكم

فلا تبغوا علیهنّ سبیلاً انّ الله کان علیاً کبیراً؛ نساء / ۳۴؛ مردان سرپرست و نگهبان زنانند بخاطر برتری هایی که خداوند از نظر اجتماع برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و بخاطر اتفاق هایی که از اموالشان می کنند و زنان صالح، زنانی هستند که متواضعند و در غیاب همسر خود، اسرار و حقوق او را در مقابل حقوقی که خداوند برای آنان قرار داده حفظ می کنند و اما آن دسته از زنان را که از سرکشی و مخالفتشان بیم دارید، پند و اندرز دهید و اگر موثر واقع نشد در بستر از آن ها دوری کنید و اگر باز تاثیر نکرد آن ها را نتبییه کنید و اگر از شما پیروی کردند راهی برای تعدی بر آن ها نجوید، بدانید که خداوند بلندمرتبه و بزرگ است و قدرت او بالاترین قدرت هاست).

4.5 اجتناب از سخنان زشت

یکی دیگر از عوامل استحکام و پیوند زناشویی اجتناب زن و شوهر از بکار بردن کلمات زشت و رکبیک در صحبت های میان خود می باشد و باید به آداب سخن گفتن اسلامی پایبند باشند زیرا که سخن زشت و بد موجب پیدایش کینه و دشمنی می باشد. و باعث فروپاشی و از هم گسسته شدن روابط خانواده می باشد مباحث روان شناسی ثابت کرده است که سخنان نیش دارد و موجب تباهی و فساد زندگی زناشویی خانواده می شود و محبت و روابط عاطفی میان زوجین را به خطر می اندازد. دین اسلام زن را حتی از یک حرف رکبیک که موجب آزار و اذیت شوهر می شود منع نموده است. امام صادق (ع) می فرماید: ایما امراه قالت لزوجها: ما رایت قط من وجهک خیراً فقد حبط عملها^{۱۲} زنی که به شوهرش بگوید: از تو خیری ندیده ام، خداوند سبحان اعمال خوب او را تباه می سازد.

5.5 دوری از خصومت

یکی دیگر از عوامل که موجب وحدت خانواده می گردد اجتناب و دوری از خصومت میان زن و شوهر است که مجادله و بگومگویی زندگی را کنار بگذارند، زیرا مجادله باعث می شود روابط زن و شوهر از هم گسسته شود و برای کودکان خطرناک و زیانبار است و بر والدین واجب است که رفتار محبت آمیز خود را بروز دهند تا فرزندان سالم و صالح را تربیت کند، در آیه ای از قرآن آمده که (یا ایها الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة و خلق منها زوجها و بثّ منهما رجلاً کثیراً و نساءً و اتقوا الله الذی تساءلون به ی و الارحام انّ الله کان علیکم رقیباً؛ نساء / ۱؛ ای مردم، از مخالفت فرمان پروردگارتان بپرهیزید، همان کسی که همه ی شما را از یک انسان آفرید و همسر او را نیز از جنس او خلق کرد و از آن دو، مردان و زنان فراوانی منتشر ساخت و از خدایی که هنگامی که چیزی از یکدیگر می خواهید نام او را می برید و از قطع رابطه با خویشاوندان خود، بپرهیزید، زیرا خداوند مراقب شماست.)

6.5 نرمی و مدارا

نرمی و مدارا موجب استحکام و پیوند خانواده می گردد و نرمی باعث می شود که روابط زوجین مستحکم تر شود. پیامبر(ص) فرمودند:

من صبر علی خلق امراه سیئه الخلق و احتسب فی ذلک الاجر اعطاه الله ثواب الشاکرین^{۱۳}

هر مردی که بپایبند زشتی زن بد اخلاقش شکیبایی به خرج دهد و در مقابل آن از خداوند پاداش بخواهد خداوند ثواب و پاداش اهل شکر را عطاء می فرماید. و آیه ی (فیما رحمه من الله لنت لهم، و لو کنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولک فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله انّ الله یحب المتوکلین؛ آل عمران / ۱۵۹؛ به برکت رحمت الهی، در برابر آنان یعنی مردم، نرم شدی و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می شدند، پس آن ها را ببخش و برای آنها آموزش بطلب و در کارها، با آنان مشورت کن، اما هنگامی که تصمیم گرفتی قاطع باش و بر خدا توکل کن، زیرا خداوند متوکلان را دوست دارد).

7.5- اکرام همسر

اسلام تاکید فراوانی بر اکرام زن و توجه به او دارد چرا که این امر موجب پیدایش عاطفه ی بیشتر می شود. امام صادق (ع) می فرماید:

رحم الله عبداً احسن فیما بینه و بین زوجته فان الله عزوجل قد ملکه ناصبتها و جعله القیم علیها^{۱۴}

خدا رحمت کند بنده ای را که روابط بین خود و همسرش را نیکو گرداند چرا که خداوند سبحان زن را در اختیار مرد قرار داده و او را بر زن قیم و سرپرست نهاده است و احترام نمودن زن موجب استحکام پیوند خانواده می باشد.

8.5 اظهار محبت به زن

^{۱۲} . وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۱۵.

^{۱۳} . همان . ص ۲۰۲.

^{۱۴} . وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۲۲.

از عوامل تحکیم پیوند خانواده اظهار محبت و دوستی مرد به همسرش است و پشتوانه های مادی برای زن به تنهایی برای ابراز محبت کافی نیست، خداوند در قرآن می فرماید: (یا ایها الذین آمنوا لا یحلّ لکم ان ترثوا النساء کرهاً و لا تعضوهنّ لتذهبوا ببعض ما اتیتموهنّ الا ان یتین بفاحشه ممّینه و عاشروهنّ بالمعروف فان کرهتموهنّ فعیس ان تکرها شیءاً و یجعل الله فیه خیراً کثیراً: نساء / ۱۹: ای کسانی که ایمان آورده اید، برای شما حلال نیست که از زنان، از روی اکراه و ایجاد ناراحتی برای آنها، ارث ببرید و آنان را تحت فشار قرار ندهید که قسمتی از آنچه را به آنها داده اید از مهر، تملک کنید، مگر اینکه آنها عمل زشت آشکاری انجام دهند و با آنان بطور شایسته رفتار کنید و اگر از آنها به جهتی کراهت داشتید، فوراً تصمیم به جدایی نگیرید، چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد و خداوند خیر فراوانی در آن قرار می دهد).

۹.۵ توسعه و گشایش

اسلام برای توسعه و گشایش رفاه اعضای خانواده بر اتحاد و پیوند خانواده تاکید کرده است. خداوند در قرآن می فرماید (و برزقه من حیث لا یحتسب و من یتوکل علی الله فهو حسبه ان الله بالغ امره ی قد جعل الله لکل شیء قدراً / ۳: و او را از جایی که گمان ندارد روزی می دهد و هر کس بر خدا توکل کند، کفایت امرش را می کند، خداوند فرمان خود را به انجام می رساند و خدا برای هر چیزی اندازه ای قرار داده است).

امام صادق (ع) هم از پیامبر اکرم (ص) نقل کردند که:

ان المومن یأخذ بالادب الله، اذا وسع الله علیه اتسع و اذا امسک عنه امسک ۱۵

مومن باید آداب خدا را مد نظر داشته باشد، اگر خداوند بر او گشایش کرد باید او نیز گشایش و توسعه کند و اگر به او امساک شد اونیز امساک کند.

۱۰.۵ صبر و بردباری در خانواده

زندگی خانوادگی دارای فراز سختی و گرفتاری و اختلاف سلیقه است بدون صبر و بردباری زندگی دچار مشکل می شود از این رو لازم است که زن و شوهر در رویارویی با مسائلی که پیش می آید شکیبا و بردبار باشند. تا از سختی ها و تنگناها عبور کنند. خداوند در قرآن برای کسانی که در زندگی و مشکلات صبر و بردباری پیشه کرده اند وعده خیر داده است. صبر و بردباری در دین اسلام آن چنان اهمیت دارد که خداوند در قرآن می فرماید: (و اطیعوا الله و رسوله و لا تنازعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم و اصبروا ان الله مع الصّابرين: انفال / ۴۶: و فرمان خدا و پیامبرش را اطاعت نمایید و نزاع و کشمکش نکنید، تا سست نشوید و قدرت و شوکت شما از میان نرود و صبر استقامت کنید که خداوند با استقامت کنندگان است) اهل بیت (علیهم السّلام) هم در روایات به این مسئله اشاره کرده اند

رسول اکرم (ص) فرموده است:

مَنْ صَبَرَ عَلٰی سَوْءِ خُلُقِ امْرَاةٍ اعطاهُ اللهُ مِنَ الاجْرِ ما اعطى اَبُوْبَ عَلٰی بِلَائِهِ ۱۶

هر مردی در برابر بد اخلاقی همسرش شکیبایی ورزد خداوند همان ثوابی را به وی دهد که به ابوب پیامبر در قبال گرفتاری اش عطا کرده بود.

۱۱.۵ همکاری در خانه

یکی از راه های تحقق اهداف یک خانواده همکاری همه جانبه اعضای خانواده می باشد که باعث می شود مشکلات و سختی ها را راحت تر بتوانیم تحمل کنیم. در منطق اسلام همکاری مرد در کارهای خانه دارای جایگاه مهمی می باشد.

خداوند در قرآن می فرماید: (یا ایها الذین آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم ناراً وقودها الناس و الحجارة علیها ملائکه غلاظ شداد لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یومرون: تحریم / ۶: ای کسانی که ایمان آورده اید، خود و خانواده ی خویش را از آتشی که هیزم آن انسان ها و سنگهاست نگه دارید، آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سختگیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی کنند و آنچه را فرمان داده شده اند بطور کامل اجرا می کنند).

پیامبر اکرم (ص) هم فرموده است:

یا علی! من لم یأمن من خدّمه العیال دخل الجنه بغير حساب. یا علی! خدّمه العیال کفارہ للکبائر و یطفی غضب الرب و یزید فی الحسنات و الدرجات. یا علی! لا یخدم العیال الا صدیق او شهید او رجل یرید الله به خیر الدنیا و الاخره ۱۷
ای علی! هر که خدمت به خانواده را عار نداند و از آن سر باز نزند، بی حساب وارد بهشت شود.

۱۵. همان.

۱۶. مکارم الاخلاق، ص ۲۱۳. ۲۱۴

۱۷. مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۸.

ای علی ! به خانواده اش خدمت نمی کند، مگر کسی که به مقام صدیق یا شهید رسیده باشد و یا کسی که خداوند خیر دنیا و آخرت را برای او بخواهد. در روایت هم اشاره شده است که اهل بیت در خانه همکاری می کردند از جمله در روایتی آمده است: علی(ع) خرما و نمک در جامه و به دست خود حمل می کرد و می گفت: از کمال آدمی نمی کاهد که منافعی را برای خانواده اش حمل کند و با خود ببرد. ۱۸

۱۲.۵ محافظت خانواده از انحراف

یکی از رسالت های مهمی که خداوند بر عهده مومنان گذاشته است محافظت از آن ها در برابر انحراف و گمراهی است. بی توجهی هر مردی در تربیت و اصلاح خانواده به ویژه همسرش، خسارت جبران ناپذیری در درجه ی اول به خانواده و سپس به جامعه وارد خواهد کرد، اگر زن خانه منحرف باشد قطعاً خانواده و فرزندان خانواده دچار انحراف خواهند شد و برعکس اگر صالحه باشد، فرزندان و خانواده صالحه می باشند. تشبیه زن و مرد به منزله ی لباس برای همدیگر از سوی خانواده بیانگر محافظت آنان از همدیگر در مقابل انحراف می باشد؛ زیرا زن و شوهر همدیگر را از انحراف و گناه حفظ می کنند. ۱۹

امام صادق (ع) فرمود:

إِذَا لَمْ يُغَيِّرِ الرَّجُلُ فَهَوَ مَنكُوسُ الْقَلْبِ ۲۰

هرگاه مردی غیرت نداشته باشد، بداند که قلبی واژگون دارد.

۱۳.۵ موعظه و نصیحت

یکی از ویژگی های مرد در خانواده ی قرآنی و مسلمان که خداوند به آن گوشزد نموده است موعظه و نصیحت کردن به همسرانی است که خوف سرپیچی از آن ها داده می شود. ۲۱

اگر زنی از راه موعظه حاضر به تفاهم با شوهر نشد خداوند به او اجازه داده است که از زنش دوری کند چنانچه زن تنبیه نشد طبق قوانین الهی اجازه داده شده که تنبیه فیزیکی کنند، در صورتی که منجر به ظلم و تعدی به زن نشود، خداوند در قرآن هم می فرماید: (الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ، أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ أُولُوا الْأَلْبَابِ) زمر / ۱۸؛ همان کسانی که سخنان را می شنوند و از نیکوترین آنها پیروی می کنند، آنان کسانی هستند که خدا هدایتشان کرده و آنها خردمنداند).

۱۴.۵ مشاوره و همفکری

یکی دیگر از ویژگی که قرآن به آن اشاره کرده است مشاوره و همفکری است مشاوره در فراز و نشیب های زندگی می تواند یکی از راه های بسیار مهم در حل مشکلات و دستور کار زندگی همسران قرار گیرد. اگر همفکری و مشاوره در زندگی باشد بسیاری از اختلافات رفع می شود و اعضای خانواده می تواند در جهت و مسیر زندگی راه سعادت را پیش گیرند و به تفاهم برسند و استحکام خانواده بیشتر و پایدارتر شود، خداوند هم در قرآن می فرماید: (وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ: شوری / ۳۸) و کسانی که دعوت پروردگارش را اجابت کرده و نماز را برپا می دارند و کارهایشان بصورت مشورت در میان آنهاست و از آنچه به آنها روزی داده ایم انفاق می کنند).

۱۵.۵ عفو و گذشت در خانواده

در روابط دو همسر، اختلاف و بگو مگوهای پیش می آید که باید بخشش و گذشت وجود داشته باشد تا سلامت و روابط خانوادگی شان از هم نیفتد و با گذشت و عفو بتوانند زندگی مشترکشان را حفظ کنند و در روایت های اهل بیت (علیهم السلام) هم به عفو و گذشت اشاره شده کرده اند از جمله: امام صادق (ع) فرمود: پدرم حضرت باقر(ع) همسری داشت که او را آزار می داد و اذیت می کرد ولی پدرم در مقابل او را می بخشید و با گذشت با او رفتار می نمود. ۲۲

۱۸. بحار الانوار، ج ۴۱. ص ۵۴.

۱۹. بقره، ۱۸۷.

۲۰. وسایل الشیعه، ج ۷. ص ۱۰۸.

۲۱. نسا، ۳۴.

۲۲. وسایل الشیعه، ج ۱۲. ص ۱۲۱.

